

УДК 343.92

А. М. Бабенко,

докт. юрид. наук, доц., завідувач
кафедри теорії та історії держави і
права Одеського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИННОСТІ У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті представлені результати аналізу територіальних особливостей злочинності у населених пунктах – містах, районах та селищах Одеської області. Описано методика та алгоритм виявлення й окреслення зон підвищених кримінологічних загроз. Проведено диференційований аналіз злочинності у 38 населених пунктах Одеської області. Здійснено групування територій за рівнем кримінальної ураженості. Виявлено ступінь кореляційних зв'язків між рівнем концентрації злочинності та окремими соціально-демографічними параметрами населених пунктів. Доводиться, що для злочинності у межах населених пунктів одного регіону (Одеської області) притаманні такі статистичні закономірності та особливості: нерівномірність розподілу злочинності на території області; диференційованість показників у межах однієї кримінологічної групи; помітна стійкість інтенсивності та структурного розподілу питомої ваги злочинності між населеними пунктами регіону; відносна стабільність (протягом двох років) груп населених пунктів за рівнем кримінальної враженості; суттєві відмінності у показниках злочинності міських і сільських населених пунктів. Автором обґрунтовується необхідність вдосконалення практики протидії злочинності у регіоні шляхом: посилення контролю за злочинністю, належної організації кримінологічної і віктимологічної безпеки; підвищення якості інформаційно-аналітичного і технологічного забезпечення правоохоронної діяльності; прийняття виважених управлінських рішень, заснованих на знаннях територіальних особливостей злочинності; застосування диференційованих заходів із запобігання злочинності на основі науково обґрунтованого розподілу сил та засобів у протидії злочинності.

Ключові слова: географія злочинності, територіальні особливості злочинності, злочинність у населених пунктах (район, місто, село, область), причини та умови злочинності, кримінологічна безпека, віктимологічна профілактика, запобігання злочинності.

Отдельные частные явления соединяются вместе, как части одного целого, и, в конце концов, получается одна картина Вселенной, Космоса, в которую входят и движения небесных светил, и строение мельчайших организмов, превращения человеческих обществ, исторические явления, логические законы мышления или бесконечные законы формы и числа, даваемые математикой.

В. И. Вернадский

Постановка проблеми. Як неодноразово зазначалося в наукових дослідженнях, сучасний стан злочинності в Україні є однією з найбільш актуальних суспільних проблем. Злочинність становить загрозу для безпеки всіх сфер життєдіяльності суспільства, завдає шкоду правопорядку, негативно впливає на соціальний, культурний та економічний розвиток, істотно підсилює рівень соціальної напруги в країні. На окремих територіях України спостерігається не лише зростання злочинності, а й поява її нових форм та видів; збільшується рівень та ступінь тяжкості традиційних видів злочинів; зростає кількість випадків застосування зброї; набувають поширення випадки використання під час вчинення злочинів високих технологій, найсучасніших досягнень науки і техніки; простежуються тенденції до виникнення такого явища, як регіональна спеціалізація злочинності; дедалі стає помітним експортування певних видів злочинності з одних регіонів до інших.

Водночас практикою доведено, що злочини вчиняються в умовах конкретного місця та часу, конкретними суб'єктами і щодо конкретних осіб. Тобто у цьому сенсі злочинність існує не як якась віддалена абстракція, а є конкретним явищем, що становить потенційну загрозу безпеці кожної людини у межах реальних вулиць, районів міст та селищ. Зазначені обставини вимагають від кримінологів, з одного боку, використовувати більш ефективні мето-

дики територіального аналізу злочинності, а з другого – переносити акценти наукових досліджень із загальнодержавного на конкретний територіальний рівень – регіону, області, міста, вулиці і т. д., пристосувати наукові результати до конкретних потреб практичних органів. У цьому плані, за результатами кримінологічних розвідок, однією із зон підвищеної небезпечності виявилися міста та селища Одеської області. Специфічне географічне розташування, розвинена транспортна, економічна й інфраструктурна мережі ставлять населенні пункти Одеської області у розряд потенційно привабливих територій для осіб, які ведуть протиправний спосіб життя. Зазначене зумовлює необхідність комплексного вивчення територіально-просторових¹ особливостей злочинності у населених пунктах Одеської області, виявлення зон підвищених кримінологічних загроз, групування територій за рівнем кримінальної ураженості.

Аналіз останніх досліджень. Тема вивчення злочинності на рівні різних за масштабами населених пунктів не є новою у кримінології. Над зазначеною проблематикою за різних часів працювали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: І. Г. Богатирьов, В. С. Батиргарєєва, В. В. Голіна, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, О. Г. Кулик, О. М. Литвинов, К. Т. Ростов, В. І. Шакур, В. П. Філонов, Д. В. Федоренко, І. М. Чекмарьова та ін. Поряд із цим, навіть виходячи із самих назв наукових праць указаних авторів, стає зрозумілим, що проблема вивчення злочинності у містах та селищах Одеської області не стала самостійним об'єктом кримінологічного дослідження. Наведене й зумовило мету і завдання цієї частини нашої наукової розвідки.

---

¹ *Примітка.* Територією вважається частина Земної кулі, яка включає в себе сушу, воду і повітряний простір, що знаходяться у кордонах країни або в інших умовних межах. Простір – це сутність, що є формою існування матерії і характеризує протяжність, структурність, вмістилище, в якому розміщуються об'єкти та предмети, відбуваються події. Відмінності між ними полягають в тому, що *територія* характеризує плоскість, а *простір* – об'єм. У суспільно-географічних науках та в сучасній кримінології територія та простір – це взаємозалежні характеристики та невід'ємні складові, що відображають якості середовища.

Метою статті є виявлення територіальних особливостей злочинності у населених пунктах – містах, районах та селищах Одеської області; окреслення зон підвищених кримінологічних загроз; групування територій за рівнем кримінальної ураженості; установлення зв'язків між рівнем концентрації злочинності та окремими соціально-демографічними параметрами населених пунктів.

Основний зміст. Звернення до проблем злочинності на рівні міст і селищ окремої області зумовлено насамперед сучасним станом злочинності та підвищеною увагою населення до роботи правоохоронних органів. Разом із тим весь уклад життєдіяльності окремих населених пунктів й особливо великих міст породжує цілий комплекс обставин (факторів, причин та умов), що накладають свій відбиток на таке складне соціальне явище, як злочинність, і створює своєрідний криміногенний облік міст та селищ у рамках певного регіону. Ця своєрідність проявляється не лише у кількісних характеристиках, що формуються у межах конкретної кримінологічної обстановки, а й в якісних змінах самої злочинності, осіб, які вчиняють злочини, а також у наборах факторів, що зумовлюють кримінологічну специфіку тих або інших територій. На фоні того, що на стан злочинності у регіоні впливає понад 250 факторів (більшість із них – географічні, соціальні, економічні, демографічні, політичні і т. д.)², з яких лише 35–40 знаходяться у сфері впливу та компетенції роботи правоохоронних органів, виглядає по меншій мірі безпідставним перекладання всієї відповідальності за криміногенну обстановку у країні в цілому та в областях, зокрема, виключно на поліцію, прокуратуру, СБУ та суди. У зв'язку із цим більш об'єктивне пізнання феномена територіальних особливостей розподілу і детермінації злочинності передбачає переорієнтацію наукових досліджень із загальнодержавного на регіональний і міс-

---

² Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та правсоціологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 201–269.

цевий рівні – у межах окремих міст, селищ та адміністративно-територіальних районів середніх, великих та особливо великих міст.

Сучасна дослідниця В. В. Бойко, проаналізувавши близько 50 визначень поняття «місто», що наводяться у різних наукових галузях, дає власне кримінологічне тлумачення особливо великого міста. На її думку, з якою, до речі, слід погодитися, під особливо великим «містом» розуміється історично сформований, кримінологічно захищений населений пункт регіоноутворюючого значення з високим рівнем урбанізації, населення якого нараховує понад один мільйон осіб, зайнятих переважно не сільськогосподарською діяльністю, а виконанням функцій у сфері обслуговування, промислові, адміністрування тощо³. У такому значенні автор справедливо поєднує не лише ознаки історичного, демографічного, регіонально-економічного характеру, а й ураховує параметри кримінологічної захищеності населення від злочинності. Що ж стосується села чи сільського району, то навпаки, під ним ми будемо розуміти історично сформований, кримінологічно захищений населений пункт районного значення з низьким рівнем урбанізації, населення якого зайняте переважно сільськогосподарською діяльністю.

Методикою проведення нашого дослідження охоплюються кілька етапів. Спочатку з офіційної статистики прокуратури і статистичних збірників за всіма населеними пунктами Одеської області здійснено відбір даних про стан злочинності та кількість населення. Потім проаналізовано кількісні та якісні (рівень, динаміку, структуру тощо) показники злочинності у містах та інших населених пунктах області. Після цього окремо для кожного населеного пункту розраховано коефіцієнти інтенсивності злочинності на 100 тис. населення, включаючи м. Одесу та Одеську область. Далі проведено рейтинговий аналіз і здійснено ранжування і групування територій за рівнем кримінальної

---

³ Бойко В. В. Поняття та класифікація міст в Україні у контексті вивчення насильницької злочинності. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–13 жовтня 2017 р.); редкол.: В. Я. Тацій (голов.ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 533–536.

ураженості та кількістю населення з одночасним аналізом кореляційних залежностей між злочинністю та окремими демографічними параметрами населених пунктів.

У рамках комплексного вивчення злочинності у містах та сільських населених пунктах Одеської області ми враховували визнану у кримінології класифікацію, що запропонована свого часу фахівцями у галузі містознавства та містобудівництва. За цим критерієм міста та населені пункти Одеської області можна поділити на: *малі* (до 20 тис. осіб); *середні* (20–50 тис. осіб); *великі* (50–500 тис. осіб); *дуже великі* (500 тис. – 1 млн. осіб); *особливо великі*, або міста-мільйонери (понад 1 млн. осіб)⁴. Така класифікація є дуже зручною і до того ж визнаною у кримінології⁵. За цими ознаками станом на 2016 р. до *особливо великого міста* належить м. Одеса з населенням – 1016515 осіб; до категорії *великих* належать міста Білгород-Дністровськ (57375 осіб), Ізмаїл (72450 осіб), Черноморськ (72450 осіб); до *середніх і малих* – Подільськ (40640 осіб), Южне (32003 особи), Теплодар (10251 особа) і т. д. На території Одеської області немає дуже великих міст із населенням від 500 тис. до 1 млн. осіб. Разом із цим нами встановлено, що особливості містобудівної політики Одеси полягають у тому, що чотири райони цього міста за кількістю населення дорівнюють за розмірами до великих міст: Суворовський – 193432 особи, Малиновський – 242936 осіб, Київський – 256625 осіб, Приморський – 259000 осіб. Така ситуація значно підсилює дію міграційних, урбанізаційних і цілої низки соціально-демографічних чинників на стан злочинності у районах міста, ускладнює практику протидії, вимагає від керівництва районних правоохоронних органів особливих організаційних, управлінських і профілактичних

---

⁴ Перцик Е. Н. Города мира: География мировой урбанизации. Москва: Междунар. отношения, 1999. С. 245.

⁵ Докладніше див.: Портнов И. П. Город и преступность. *Государство и право*. 1993. № 2. С. 13–18; Портнов И. П. Проблемы профилактики преступности в городах (по материалам органов внутренних дел): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1993. 220 с.; Филонов В. П., Федоренко Д. В. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по ее предупреждению: монография. Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. 281 с.

підходів, співрозмірних за масштабом, інтенсивністю, кількістю та переліком запобіганню злочинності у великих містах.

Табл. 1

Динаміка та структура злочинності у містах та селищах міського типу в Одеській області за 2014–2016 рр.

Зареєстровано злочинів	2014	Питома вага від області (%)	2015	Питома вага від області (%)	2016	Питома вага від області (%)
Одеська область	25 731		29 364 (+13%)		34 650 (+16%)	
у містах та селищах міського типу	18846	73,2	21567	73,4	26554	76,6
у м. Одеса	10175	39,5	12518	42,6	17469	50,1
у сільській місцевості	6312	24	7243	24,6	7368	21,1

Так, за статистичними даними⁶ у період із 2014 по 2016 рр. простежується негативна динаміка злочинності не лише на рівні Одеської області, а й у більшості населених пунктах регіону. Найбільш негативною динамікою характеризувалися великі міста та густозаселені населені пункти регіону. Якщо по всій Одеській області у 2016 р. кількість зареєстрованих злочинів становила 34650 фактів (+16% до попереднього року), то у м. Одеса вона зросла більш ніж на чверть – із 12518 до 17469 зареєстрованих випадків. (Табл. 1). На фоні зростання злочинності у містах та селищах міського типу у загальній структурі злочинності відбувається збільшення частки міської злочинності. Наприклад, якщо у 2014 р. питома вага злочинів, учинених у містах та селищах міського типу, становила 73 %, в Одесі – 39,5 %, то у 2016 р. ці показники сягали – 76,6 % та 50,1 % відповідно (Табл. 1). За результатами нашого дослідження встановлено, що станом на 2016 р. злочинність лише семи міст Одеської області складала 66,1 % від усієї злочинності регіону (Одеса – 17883 злочини, Ізмаїл – 1824, Біл-

⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Прокуратура Одеської області. URL: http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=112751&libid (дата звернення 01 травня 2017 року); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року. Прокуратура Одеської області. URL: http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=112741&libid (дата звернення 01 травня 2017 року); Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року. Прокуратура Одеської області. URL: http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=111623&libid=100135 (дата звернення 01 травня 2017 року).

город-Дністровський – 1527, Черноморськ – 951, Подільськ – 417, Южне – 219, Теплодар – 43. При цьому найбільший вплив на криміногенну ситуацію у регіоні здійснює Одеса. Тут щорічно концентрується близько 50 % від усіх учинених у регіоні злочинів. Якщо в одному з великих після Одеси міст – Ізмаїлі вчиняється 5,3 % правопорушень (1824) від усієї злочинності по області, то у будь-якому районі Одеси злочинів вчиняється у кілька разів більше (у Приморському – 19,4 % (6711); Суворовському – 10,7 % (3714); Малиновському – 10,4 % (3610); Київському – 10,1 % (3848)).

Зміни у регіональній динаміці злочинності багато в чому зумовлюються тенденціями злочинності у містах, а особливо в адміністративних районах Одеси. Так, середня загальнорегіональна динаміка збільшення злочинності у 2015–2016 рр. на рівні +18 % (у 2015 р. учинено 29364 злочини, у 2016 р. – 34650) формувалася за рахунок зниження злочинності у сільськогосподарських районах області та її зростання у великих, особливо великих містах та їх районах. Наприклад, якщо в Ананьївському районі відбулося зменшення з 361 до 234 злочинів (-35,2 %), у Великомихайлівському з 272 до 162 (-40,4 %), у Красноокнянському з 274 до 166 (-39,4 %), то динаміка злочинності у містах, навпаки, характеризувалася її зростанням: у Білгород-Дністровську з 1170 до 1527 (+30,5 %), Ізмаїлі – з 1227 до 1824 (+48,7 %), Одесі – з 13257 до 17883 (+26 %). При цьому на районному рівні в Одесі спостерігалось зростання злочинності абсолютно в усіх районах міста: у Київському на +27,2 % (з 3026 до 3848), Малиновському на +28,4 % (з 2812 до 3610), Суворовському на +31,1 % (з 2832 до 3714). Нарешті, найбільше зростання злочинності зафіксоване у Приморському районі – на +46,3 % (з 4587 до 6711).

За даними, отриманими нами в результаті відбору, розрахунків та групування показників, населені пункти⁷ Одеської області за рівнем інтенсивно-

---

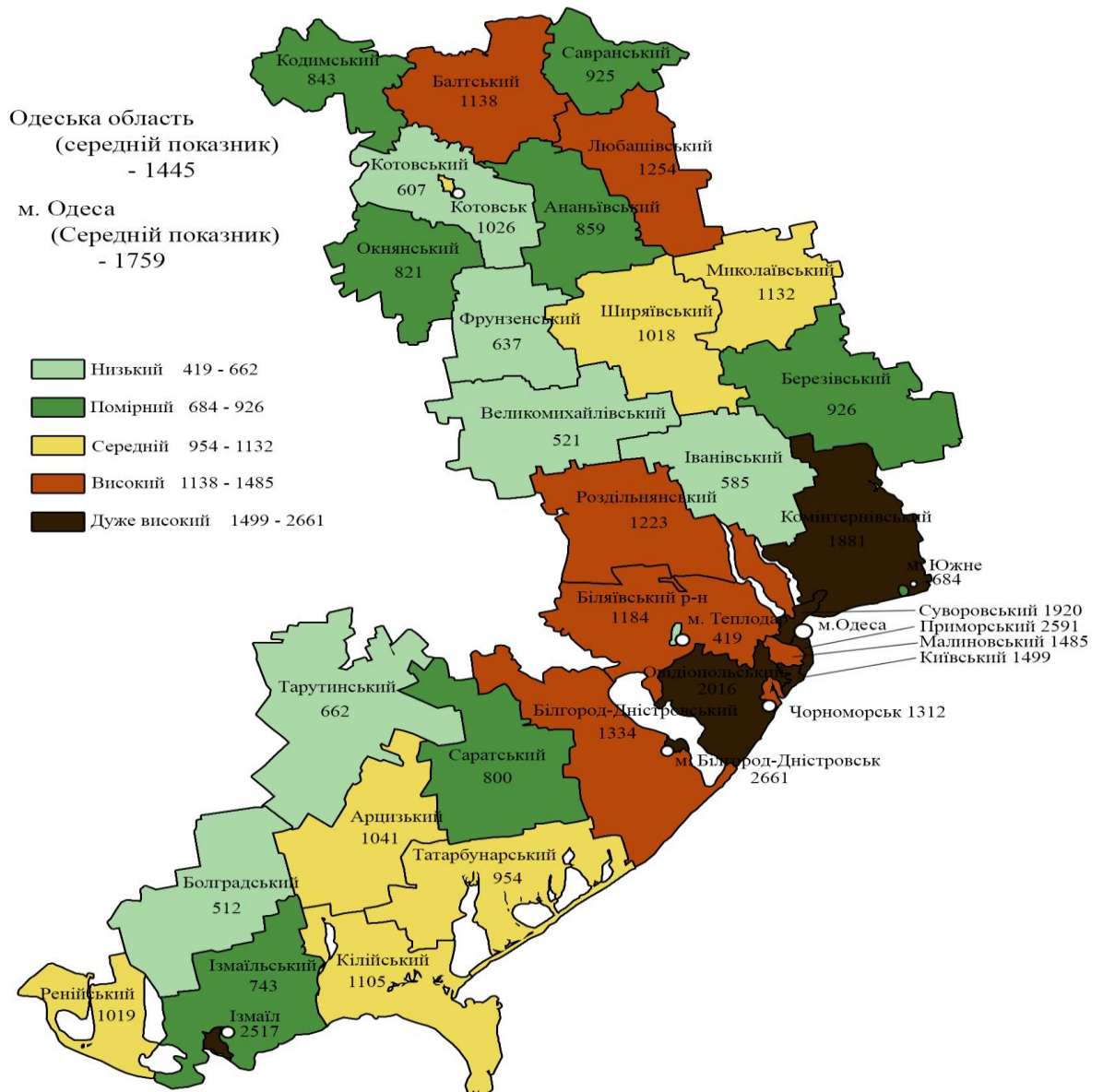
⁷ *Примітка.* Населений пункт – це населене місце, первинна одиниця розселення людей у межах однієї забудованої земельної межі.

сті злочинності на 100 тис. населення об'єднуються у п'ять класів (Картограма № 1).

Картограма № 1

Географія інтенсивності злочинності (на 100 тис. населення) у містах, районах та сільських населених пунктах Одеської області 2016 р.

Першу групу населених пунктів Одеської області⁸ складають міста та інші населенні пункти з *низькою кримінальною враженістю*, з інтенсивністю злочинності від 472 до 664 злочинів на 100 тис. населення. До неї увійшли 7 населених пунктів (або 18,5 % від загальної кількості населених пунктів). Найнижчою інтенсивністю злочинності характеризувалося м. Теплодар з інтенсивністю злочинності 419 злочинів на 100 тис. населення. Цьому місту нами був присвоєний рейтинг 1; загальна кількість населення у ньому складає 10251 особа; на другому місті опинився Болградський район із відповідними показниками – 512 (з населенням – 69367 осіб); далі ми отримали такі дані: Великомихайлівський – 521 (рейтинг 3), з населенням 31083 особи; Іванівський – 585 (рейтинг 4), з населенням 26510 осіб; Котовський – 607 (рейтинг 5), з населенням 27334 особи; Фрунзенський – 637 (рейтинг 6), з населенням 27334 особи; Тарутинський – 662 (рейтинг 7), з населенням 38901 особа. У цю групу увійшли в основному території сільськогосподарського призначення.

Другу групу населених пунктів склали території з *помірною кримінальною враженістю* від 684 до 925 злочинів на 100 тис. населення. Такими показниками характеризуються 7 населених пунктів (18,5 %): м. Южне – 684 (рейтинг 8), з населенням 32003 особи; Ізмаїльський район – 743 (рейтинг 9), з населенням 51685 осіб; Саратський – 800 (рейтинг 10), з населенням 45145 осіб; Красноокнянський – 821 (рейтинг 11), з населенням 20216 осіб; Кодимський – 843 (рейтинг 12), з населенням 29756 осіб; Ананьїнський – 859 (рейтинг 13), з населенням 27217 осіб; Савранський – 925 (рейтинг 14), з населенням 19143 особи.

---

⁸ *Примітка.* Під час проведення дослідження в рейтингову оцінку населених пунктів включені показники інтенсивності злочинності, географічні і демографічні дані області, міст, сільськогосподарських районів та районів міста (макрорівень – область; мезорівень – міста та райони, в тому числі й сільськогосподарські обласного значення; мікрорівень – адміністративні райони міста Одеса). Одеська область, місто Одеса та райони м. Одеса (останні за кількістю населення і рівнем злочинності перевищують показники великих міст, сконцентрованих в області) також включені до рейтингової оцінки. Під час розрахунків вони розглядаються не як узагальнюючі системи чи підсистеми, а як статистичні одиниці, тобто як об'єкти – носії певних власно притаманних характеристик, що проявляються на макрорівні (область), мезорівні (місто) та мікрорівні (район), а, отже, відносно автономних елементів. Такий підхід застосовано з метою більш точно, об'єктивного, диференційованого і всебічного вивчення генеральної сукупності.

До третьої групи увійшли території *із середньою кримінальною враженістю* від 954 до 1132 злочинів на 100 тис. населення. У цей клас увійшли 8 населених пунктів (21 %): Березівський район – 926 (рейтинг 15), з населенням 33910 осіб; Татарбунарський – 954 (рейтинг 16), з населенням – 38901 особа; Ширяєвський – 1018 (рейтинг 17), з населенням – 27207 осіб; Ренійський – 1019 (рейтинг 18), з населенням – 37461 особа; м. Подільськ – 1026 (рейтинг 19), з населенням 40640 осіб; Арцизький район – 1041 (рейтинг 20), з населенням – 45400 осіб; Кілійський – 1105 (рейтинг 21), з населенням – 52730 осіб; Миколаївський – 1132 (рейтинг 22), з населенням – 16159 осіб.

Четверту групу склали території *із високим рівнем кримінальної враженості* від 1138 до 1485 злочинів на 100 тис. населення. Такою інтенсивністю характеризуються 8 населених пунктів (21 %): Балтський район – 1138 (рейтинг 23), з населенням 41987 осіб; Біляєвський – 1184 (рейтинг 24), з населенням 93749 осіб; Роздільнянський – 1223 (рейтинг 25), з населенням 58294 особи; Любашівський – 1254 (рейтинг 26), з населенням – 30771 особа; м. Черноморськ – 1312 (рейтинг 27), з населенням – 72450 осіб; Білгород-Дністровський район – 1334 (рейтинг 28), з населенням 57375 осіб; Одеська область – 1445 (рейтинг 29), з населенням 2396442 особи, Малиновський район м. Одеси – 1485 (рейтинг 30), з населенням 242936 осіб.

Дуже високим рівнем кримінальної враженості від 1499 до 2661 і вище злочинів на 100 тис. населення характеризуються 8 населених пунктів (21 %): Київський район Одеси – 1499 (рейтинг 31), з населенням 256625 осіб; Одеса – 1759 (рейтинг 32), з населенням – 1016515 осіб; Комінтернівський район – 1881 (рейтинг 33), з населенням 70804 особи; Суворовський район Одеси – 1920 (рейтинг 34), з населенням 193432 особи; Овідіопольський район – 2016 (рейтинг 35), з населенням – 77278 осіб; м. Ізмаїл – 2517 (рейтинг 36), з населенням 2517 осіб; Приморський район Одеси – 2591 (рейтинг 37), з населенням 259000 осіб; м. Білгород-Дністровськ – 2661 (рейтинг 38), з населенням

60718 осіб. Як видно з наведених даних, останні дві групи поєднують густо-заселені, переважно великі, або з ознаками великих населені пункти. Крім цього, з отриманих результатів та представленої картограми (Картограма 1) видно, що *навколо міста Одеса сформований пояс кримінологічної нестабільності, що складається із групи населених пунктів із високим та дуже високим рівнем кримінальної враженості.*

Із усього вищевикладеного можна зробити висновки, що для злочинності у межах населених пунктів одного регіону притаманні такі статистичні закономірності та особливості: нерівномірність розподілу злочинності на території області; диференційованість показників у межах однієї кримінологічної групи; помітна стійкість інтенсивності та структурного розподілу питомої ваги злочинності між населеними пунктами регіону; відносна стабільність (у межах двох років) груп населених пунктів за рівнем кримінальної враженості; суттєві відмінності у показниках злочинності міських і сільських населених пунктів Одеської області – в абсолютних показниках вони сягають 6–10-кратного, а у коефіцієнтах на 100 тис. населення – 3–5-кратного розміру; кількість та інтенсивність злочинності у великих містах та особливо великому місті Одеса є на кілька порядків вищими за сільські райони та селища міського типу; адміністративні райони особливо великого міста (Одеса) за чисельністю населення, розмірами та кількістю й інтенсивністю злочинності дорівнюють, а найчастіше перевищують показники великих міст області. Серед інших особливостей злочинності слід назвати високий потенціал професіоналізму певної частини сучасних злочинців, підвищену агресивність, невиправдану жорстокість, нехтування людським життям із незначних приводів, зорганізованість, озброєність, використання високих технологій під час вчинення злочинів, високопрофесійне планування вчинених злочинів, застосування знань із розвідки та контррозвідки під час вчинення й уникнення відповідальності після вчинених злочинів. У кримінальних новинах із цього приводу містяться чисельні приклади, коментарі та повідомлення працівників правоо-

хоронних органів⁹. Наведемо лише один із них. *Так, у листопаді 2017 р. в Одесі затримали банду колишніх спортсменів, які вчиняли вбивства та розбійні напади на території області і за її межами. Злочинці перебували у складі міжетнічного злочинного угруповання, куди входили не лише місцеві злочинці, а й уродженці Armenії, Грузії, Молдови і т. д. Усі злочинці були професійними спортсменами, більшість із них раніше засуджувалися за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Бандитське угруповання раніше контролювалося недавно убитим у Стамбулі «злодієм у законі» Ровшаном Ленкоранським. У затриманих вилучили великий арсенал зброї та боєприпасів, сучасні засоби зв'язку, коштовні іномарки елітного класу та наркотики. Злодії спеціалізувалися на розбоях, вбивствах та інших особливо тяжких злочинах¹⁰.*

Аналіз статистики та правозастосовної практики дозволяє виділити також низку закономірностей та особливостей сучасної злочинності у сільській місцевості Одеської області. По-перше, простежується помітно нижча питома вага сільської злочинності порівняно із міською (Табл. 1). По-друге, спостерігаються незначні коливання у динаміці злочинності поряд зі зростанням суспільної небезпечності вчинених злочинів. По-третє, відбувається зростання ступеню тяжкості вчинених злочинів на фоні зниження оціночної вартості викраденого майна. Зокрема, у сільській місцевості набули широкого розповсюдження крадіжки, грабежі, розбої із проникненням у житло та інші приміщення, предметами яких були незначні кошти або технічні чи побутові вироби із незначною собівартістю. Так, наприклад, *10 листопада 2017 р. у с. Мирне Беляєвського району Одеської області четверо злочинців, озброєних ножами і сокирами, із застосуванням*

---

⁹ Докладніше див.: Под Одессой задержали бандитов на машине, которая сама меняет номера. URL: <https://www.048.ua/news/1855021> (дата звернення 15 листопада 2017 р.); Бандиты с кухонными ножами напали на дом с хозяевами в селе под Одессой. URL: <https://strana.ua/news/104428-bandity-s-kukhonnyimi-pozhami-napali-na-dom-s-khozjaevami-v-sele-pod-odessoj.html> (дата звернення 15 листопада 2017 р.); Шпионы одесских парадных. URL: <http://odessa-life.od.ua> (дата звернення 15 листопада 2017 р.).

¹⁰ В Одессе задержали "спортсменов", расстрелявших авто с людьми. URL: <http://rian.com.ua/incidents/20171119/1029566800/Odessa-zaderzhanie.html> (дата звернення 19 листопада 2017 р.).

насилства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілих, проникли у приватний будинок, де заволоділи особистими речами потерпілих незначної вартості¹¹. Такі випадки, на жаль, є непоодинокими у реальному житті. По-четверте, особливість злочинності у сільській місцевості пов'язана зі зростанням активності діяльності організованих злочинних груп, що спеціалізуються на заволодінні продукції сільськогосподарського виробництва, зокрема, худоби, птиці, та на браконьєрстві. По-п'яте, ще одна особливість сільської злочинності пов'язана зі змінами пріоритетів у асортименті вирощуваної сільськогосподарської продукції. Так, певні групи мешканців сіл скорочують обсяги вирощування харчової продукції і переходять на вирощування наркотичної сировини, на якій потім ґрунтується діяльність наркотичних злочинних угруповань. Разом із тим треба наголосити й на скороченні виробництва, безробітті, збіднінні населення, великій кількості зброї у незаконному володінні населення і т. д. Поряд із цим не слід відкидати й окремі демографічні параметри як фактори злочинності.

Із метою виявлення ступеню впливу окремих демографічних показників на інтенсивність злочинності на конкретних територіях нами був проведений аналіз кореляційних залежностей між злочинністю та міграцією населення, його, кількістю, щільністю і т. д. Рейтинговий аналіз та групування територій за рівнем кримінальної ураженості нами було здійснено з використанням елементів методики Спирмена, а так само авторської методики, описаної у попередніх публікаціях. Для цього були побудовані ранжовані ряди для кожної із систем значень «х» та «у». Для оцінки даних був здійснений відбір за 38 перемінними (n), що відображали кількість обстежених населених пунктів та окреслювали межі дослідження. Сюди входили 36 населених пунктів, плюс 2 перемінні для м. Одеси та Одеської області, що склало число 38 (n). Під час збігу значень вносилися поправки на однакові ранги.

---

¹¹ Бандити с кухонними ножами напали на дом с хозяевами в селе под Одессой. URL: <https://strana.ua/news/104428-bandity-s-kukhonnymi-nozhami-napali-na-dom-s-khozjaevami-v-sele-pod-odessoj.html> (дата звернення 15 листопада 2017 р.).

Далі було проведено ранжування значень інтенсивності злочинності (x) та кількості населення (y) і побудовані статистичні таблиці попередніх розрахунків ранжованих рядів – $x_{i(\text{ранг})}$ та для $y_{i(\text{ранг})}$ сум квадратів значень для різниці рангів – d_i .

Під час розрахунків ми додержувалися таких правил та алгоритму:

- 1) ранжування кожної із груп ознак здійснювалося за зростанням;
- 2) визначення різниці рангів кожної пари значень, які зіставлялися, здійснювалося за формулою: $d_i = d_x - d_y$;
- 3) зведення у квадрат різниці d_i і розрахунок загальної суми: $\sum d^2$.

Після цього був розрахований коефіцієнт рангової кореляції Спирмена за формулою:

$$r = 1 - 6 \frac{\sum d^2}{n^3 - n}$$

d^2 – квадрат різниці між рангами;

n – кількість ознак, що використовувалися у ранжуванні.

У результаті розрахунків коефіцієнта рангової кореляції Спирмена були отримані проміжні результати:

розрахована $\sum d^2 = 2586$

чисельник $6 \times 2586 = 15516$

знаменник у скобках $38^2 - 1 = 1444 - 1 = 1443$

загальний знаменник – $38 \times 1443 = 54834$

розрахунки за формулою $1 - 15516/54834 = 1 - 0,2829 = \underline{\underline{0,72}}$.

Отже, між кількістю населення та інтенсивністю злочинності у 38 населених пунктах Одеської області існує **сильна** пряма кореляційна залежність. Тобто за відсутності належного контролю за злочинністю з боку державних і правоохоронних органів та неналежної організації кримінологічної і віктимологічної безпеки у населених пунктах, де сконцентрована велика кількість населення (в тому числі й за рахунок міграційних процесів), одночасно підвищується й імовірність вчинення злочинів, і навпаки.

У цьому сенсі постає закономірне питання щодо забезпечення високого рівня правопорядку в окремих особливо великих містах світу з надзвичайно високою щільністю населення. Пояснення цієї ситуації пов'язується не зі скептичним ставленням до залежності рівня злочинності від кількості населення, а з рівнем контролю за злочинністю. В умовах схожих демографічних ситуацій у населених пунктах з високим ступенем соціального та державного контролю за злочинністю рівень інтенсивності остаточної завжди буде нижчим за той, де цей контроль організований не належним чином. Додамо і таке, що за умов, коли злочинність – це негативний продукт, породжений комплексом суспільних протиріч, вона може існувати виключно у «сприятливому» середовищі, та що саме головне – при наявності самої людини. Уявимо собі пустелю, де виключається можливість для заселення і функціонування людської спільноти. Автоматично там не існує жодних причин і умов, і як наслідок, є неможливим сам факт існування злочинності.

Більше того, наявна географічна картина злочинності в особливо великих містах багато в чому співпадає із системою розселення населення, що неодноразово наглядно демонструвалося нами у наукових публікаціях. Аналіз стану злочинності у різних районах особливо великого міста підтверджує гіпотезу про те, що до числа криміногенних факторів належать щільність населення і концентрація жителів та гостей міста у різних його частинах протягом певного періоду часу – тижня, місяця, кварталу, пори року тощо. Кореляційний аналіз, який неодноразово проводився зарубіжними та вітчизняними вченими і за допомогою якого ми чимало разів підтверджували власні гіпотези (щодо впливу на злочинність рівня релігійності, щільності населення, рівня концентрації тюрем і т. д.), дозволяв постійно фіксувати високу статистичну залежність між концентрацією злочинності та щільністю населення (коефіцієнт кореляції від +0,80 до +0,89) і «маятниковою» міграцією (з відпо-

відним коефіцієнтом від +0,70 до +0,79)¹². Останні показники тісно пов'язані із функціональним типом територіальних частин великого міста, у значній мірі визначаючи інтенсивність і структуру злочинності. При цьому у різних містах має місце відмінний набір факторів, що є різним за ступенем їх впливу на сезонні коливання злочинності. Так, І. М. Чекмарьова до найбільш значимих характерологічних особливостей криміногенної обстановки великих міст Одеської, Миколаївської та Херсонської областей справедливо відносить: по-перше, сезонний характер коливань злочинних проявів; по-друге, збільшення злочинної активності місцевих і приїжджих правопорушників протягом курортного сезону; по-третє, збільшення кількості потерпілих серед місцевих і особливо серед приїжджих осіб протягом курортного сезону; по-четверте, збільшення вчинених убивств, тілесних ушкоджень та інших злочинів насильницьких та корисливих злочинів¹³. Наприклад, в Одеській області пік злочинності припадає з травня по серпень; для Миколаївської області він припадає на жовтень – листопад; на Херсонщині помітне загострення криміногенної обстановки спостерігається у травні та липні, а потім у листопаді¹⁴. Такі дані не лише впливають зі статистики, а й підтверджуються фахівцями, які безпосередньо здійснюють запобігання злочинності у зазначених областях¹⁵. Наведені результати цілком підтверджуються і результатами наших багаторічних спостережень. Такий стан речей фахівці пояснюють різними наборами кримінологічно значимих обставин. Помітні зміни у стані злочинності для Миколаївщини та Херсонщини найчастіше пов'язують із сезоном вирощування і збору наркотичних речовин рослинного походження та сезонними роботами, і як наслідок, зі збільшенням кількості осіб, що перебувають

---

¹² Филонов В. П., Федоренко Д. В. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по ее предупреждению. С. 18–21; Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 377–380.

¹³ Чекмарьова І. М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2017. С. 95–96.

¹⁴ Там само. С. 289, 290.

¹⁵ Там само. С. 288–290.

на заробітках у цих регіонах. Для Одещини, крім зазначених обставин, погіршення криміногенної обстановки відмічається під час збільшення потоку приїжджих, а саме: протягом курортного сезону, під час святкових та вихідних днів, після вступної компанії у ВНЗ і масового заїзду студентів у гуртожитки. Під час курортного сезону, наприклад, лише в Одесі за рахунок міграції населення чисельність останнього у курортних районах міста може збільшуватися на понад 500 тис. осіб. Як правило, збільшення кількості приїжджих детермінує активність як місцевого, так і пришого криміналітету. Отже, на прикладі південних регіонів України підтверджується гіпотеза, що в усіх випадках стан злочинності так або інакше збігається зі збільшенням концентрації населення та з періодами масового переміщення населення.

За результатами наших досліджень, спрямованих на установлення територіальних особливостей злочинності на рівні міст і сільськогосподарських населених пунктів, відмічається статистично помітна стійкість у кількісних та якісних відмінностях показників злочинності. Це дає підстави стверджувати про наявність у будь-якому з досліджуваних населених пунктів одних і тих самих причин, інтенсивність прояву яких залежить від супутніх місцевих умов. Території, де накопичений більш потужний криміногенний потенціал, характеризуються й більш негативною картиною концентрації та самовідтворення злочинних проявів.

Висновки. За результатами дослідження можна дійти таких висновків.

1. Більш об'єктивне пізнання феномена територіальних особливостей розподілу і детермінації злочинності передбачає переорієнтацію наукових досліджень із загальнодержавного на регіональний і місцевий рівні – у межах окремих міст, селищ та адміністративно-територіальних районів середніх, великих й особливо великих міст.

2. Злочинності у межах населених пунктів Одеського регіону притаманні такі статистичні закономірності та особливості: нерівномірність розподілу злочинності на території області; диференційованість показників зло-

чинності у межах однієї кримінологічної групи; помітна стійкість інтенсивності та структурного розподілу питомої ваги злочинності між населеними пунктами регіону; відносна стабільність груп населених пунктів за рівнем кримінальної враженості; суттєві відмінності у показниках злочинності між міськими і сільськими населеними пунктами – в абсолютних показниках вони сягають 6–10-кратного, а у коефіцієнтах на 100 тис. населення – 3–5-кратного розміру; кількість та інтенсивність злочинності у великих та особливо великому місті Одеса є на кілька порядків вищими за сільські райони та селища міського типу; адміністративні райони особливо великого міста (Одеса) за чисельністю населення, розмірами та кількістю й інтенсивністю злочинності дорівнюють, а найчастіше і перевищують показники великих міст області; великі міста та густозаселені населені пункти регіону характеризуються більш негативною інтенсивністю та динамікою злочинності ніж сільськогосподарські; зміни у стані злочинності великих міст автоматично призводять до суттєвих змін у стані злочинності всього регіону.

3. Серед інших особливостей злочинності слід назвати високий потенціал професіоналізму певної частини сучасних злочинців, підвищену агресивність, невиправдану жорстокість, нехтування людським життям із незначних приводів, зорганізованість, озброєність, використання високих технологій під час вчинення злочинів, високопрофесійне планування вчинених злочинів, застосування знань із розвідки та контррозвідки під час вчинення й уникнення відповідальності після вчинених злочинів.

4. Географічна картина злочинності в особливо великих містах багато в чому співпадає із системою розселення населення; до числа криміногенних факторів, окрім іншого, належать щільність населення і концентрація жителів та гостей міста у різних його частинах протягом певного періоду часу – тижня, місяця, кварталу, пори року тощо; існує висока кореляційна залежність між злочинністю та рівнем релігійності, щільністю населення, рівнем концентрації тюрем та ін. (так, статистична залежність між концентрацією

злочинності та щільністю населення може коливатися у межах коефіцієнта кореляції від +0,80 до + 0,89, між концентрацією злочинності та «маятниковою» міграцією – від +0,70 до +0,79). Ці показники тісно пов'язані із функціональним типом територіальних частин великого міста, у значній мірі визначаючи інтенсивність і структуру злочинності.

5. Між кількістю населення та інтенсивністю злочинності у 38 населених пунктах Одеської області існує сильна пряма кореляційна залежність з коефіцієнтом кореляції (+0,72). За відсутності належного контролю за злочинністю з боку державних і правоохоронних органів та неналежної організації кримінологічної і віктимологічної безпеки у населених пунктах, де сконцентрована велика кількість населення (в тому числі й за рахунок міграційних процесів), одночасно підвищується й імовірність вчинення злочинів, і навпаки.

6. Стан правопорядку в Одеській області та висока привабливість території для осіб, які ведуть протиправний спосіб життя, крім інших факторів, зумовлюються географічним розташуванням, ступенем розвиненості території, економічної, інфраструктурної та транспортної мереж.

7. У межах Одеської області існують значні територіальні особливості сільської злочинності: по-перше, простежується помітно нижча питома вага сільської злочинності порівняно із міською; по-друге, спостерігаються незначні коливання у динаміці злочинності поряд зі зростанням суспільної небезпечності вчинених злочинів; по-третє, відбувається зростання ступеню тяжкості вчинених злочинів на фоні зниження оціночної вартості викраденого майна; по-четверте, збільшення активності діяльності організованих злочинних груп, що спеціалізуються на заволодінні продукції сільськогосподарського виробництва, зокрема, худоби, птиці, та на браконьєрстві; по-п'яте, спостерігаються зміни пріоритетів у асортименті вирощуваної сільськогосподарської продукції тощо.

8. В умовах схожих демографічних ситуацій у населених пунктах Одеської області з високим ступенем соціального та державного контролю за злочинністю рівень інтенсивності остаточної завжди буде нижчим за той, де цей контроль організований не належним чином.

9. Наведені дані вимагають від державних та правоохоронних органів рішучих кроків на вдосконалення практики протидії злочинності. Це стає можливим за рахунок: належної організації кримінологічної і віктимологічної безпеки; підвищення якості інформаційно-аналітичного і технологічного забезпечення правоохоронної діяльності; прийняття виважених управлінських рішень, заснованих на знаннях територіальних особливостей злочинності; застосування диференційованих заходів із запобігання злочинності на основі науково обґрунтованого розподілу сил та засобів у протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.

2. Бандиты с кухонными ножами напали на дом с хозяевами в селе под Одессой. URL: <https://strana.ua/news/104428-bandity-s-kukhonnymi-nozhami-napali-na-dom-s-khozjaevami-v-sele-pod-odessoj.html> (дата звернення 15 листопада 2017 р.).

3. Бойко В. В. Поняття та класифікація міст в Україні у контексті вивчення насильницької злочинності. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–13 жовтня 2017 р.); редкол.: В. Я. Тацій (голов.ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 533–536.

4. В Одессе задержали "спортсменов", расстрелявших авто с людьми. URL: <http://rian.com.ua/incidents/20171119/1029566800/Odessa-zaderzhanie.html> (дата звернення 19 листопада 2017 р.).

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року. Прокуратура Одеської області. URL: http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=111623&libid=100135 (дата звернення 01 травня 2017 року).

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року. Прокуратура Одеської області. URL: http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=112741&libid. (дата звернення 01 травня 2017 року).

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Прокуратура Одеської області. URL: http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=112751&libid. (дата звернення 01 травня 2017 року).

8. Перцик Е. Н. Города мира: География мировой урбанизации. Москва: Междунар. отношения, 1999. 382 с.

9. Под Одессой задержали бандитов на машине, которая сама меняет номера. URL: <https://www.048.ua/news/1855021> (дата звернення 15 листопада 2017 р.).

10. Портнов И. П. Город и преступность. *Государство и право*. 1993. № 2. С. 13–18.

11. Портнов И. П. Проблемы профилактики преступности в городах (по материалам органов внутренних дел): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1993. 220 с.

12. Филонов В. П., Федоренко Д. В. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по ее предупреждению. Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. 281 с.

13. Чекмарьова І. М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2017. 307 с.

14. Шпионы одесских парадных. URL: <http://odessa-life.od.ua>. (дата звернення 15 листопада 2017 р.).

Бабенко А. Н. Территориально-пространственный анализ преступности в населенных пунктах Одесской области

В статье представлены результаты анализа территориальных особенностей преступности в населенных пунктах – городах, районах и селах Одесской области. Описана методика и алгоритм выявления и обозначения зон повышенных криминологических угроз. Проведен дифференцированный анализ преступности в 38 населенных пунктах Одесской области. Осуществлена группировка территорий по уровню криминальной пораженности. Выявлена степень корреляционных связей между уровнем концентрации преступности и отдельными социально-демографическими параметрами населенных пунктов. Обосновывается, что для преступности в пределах населенных пунктов одного региона (Одесской области) присущи такие статистические особенности и закономерности: неравномерность распределения преступности на территории области; дифференцированность показателей в пределах одной криминологической группы; заметная устойчивость интенсивности и структурного распределения удельного веса преступности между населенными пунктами региона; относительная стабильность (на протяжении двух лет) групп населенных пунктов по уровню криминальной пораженности; существенные различия в показателях преступности городских и сельских населенных пунктов. Автором обосновывается необходимость усовершенствования практики противодействия преступности в регионе путем: усиления контроля за преступностью, надлежащей организа-

ции криминологической и виктимологической безопасности; повышения качества информационно-аналитического и технологического обеспечения правоохранительной деятельности; принятия взвешенных управленческих решений, основанных на знаниях территориальных особенностей преступности; использование дифференцированных мер по противодействию преступности на основе научно обоснованного распределения сил и средств в противодействии преступности.

Ключевые слова: география преступности, территориальные особенности преступности, преступность в населенных пунктах (район, город, село, область), причины и условия преступности, криминологическая безопасность, виктимологическая профилактика, предупреждение преступности.

Babenko A. M. *The Territorial and Spatial Analysis of Criminality in the Settlements of Odessa Region*

The article presents the results of the analysis of territorial peculiarities of the criminality in the settlements – cities, districts and rural settlements in Odessa region. The technique and algorithm for detection and delineation of areas with increased criminological threats are described. A differentiated analysis of criminality in 38 localities in the Odessa region is carried out. Areas are grouped according to the level of criminal impact. The author reveals the degree of correlation between the level of concentration of criminality and certain socio-demographic parameters of settlements. It is proved that the criminality within the settlements of one region (Odessa region) has the following statistical regularities and features: the irregularity distribution of criminality in the region; the differentiation in the indicators within a criminological group; noticeable resistance of intensity and structural distribution of the criminality proportion between the settlements of the region; the relative stability (within two years) groups settlements according to the prevalence of crimes. The author substantiates the necessity to improve the practice of combating crime in the region through: strengthening of control over the criminality, the proper organization of the criminological and security of the victims; the improvement of information-analytical and technological support of law enforcement; the adoption of balanced management decisions based on knowledge of the specific features of criminality; the application of differential measures for the prevention of crime, taking into account scientifically based distribution of forces and means in combating crime.

Key words: *geography of crime, territorial peculiarities of the criminality, criminality in the settlements (district, city, village, region), the causes and conditions of crime, criminological safety, victims prevention, prevention of the criminality.*